

Таким образом, мы пришли к выводу, что система инклюзивного образования должна быть аналогом социальной модели обучения детей с особыми потребностями. Социальная современная модель инклюзивного обучения на законодательном уровне пропагандирует равноправие всех детей и предоставление всем равных возможностей при получении образования. Для устранения барьеров инклюзивного образования на практике должны меняться школы и образовательные учреждения, обеспечивая равные права и возможности для всех участников учебного процесса.

Таким образом, все усилия по инклюзивному образованию основаны на правовой идеологии: – если мы делаем это из жалости или благотворительности, мы не сможем получить нужные результаты; все дети могут учиться – мы должны создать подходящие условия для их обучения. Есть много учреждений, которые работают в интересах детей со специальными потребностями, и они делают свою работу хорошо. Если методы инклюзивного образования разработаны относительно всей системы учреждений, тогда каждый ребенок найдет место для образования и это место будет наилучшим местом для них, и в этом случае образование в школе сочетается с проживанием в семье.

ЛИТЕРАТУРА

1. Колупасва А. А. Инклюзивна освіта: реалії та перспективи: монографія. – К.: Самміт-Книга, 2009. – 272 с.
2. Концепции развития инклюзивного образования в Украине: наказ МОН Украины от 1 октября 2010 г. № 912. [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/9189/
3. Нормативно-правовая база инклюзивного обучения: материалы с официального сайта Министерства образования и науки Украины. [Электронный ресурс] – Режим доступа: www.mon.gov.ua/education/average/2009-2010-2011
4. Риезер Р. Медицинская и социальная модели инвалидности / Р. Риезер, В. Котов. – М.: РООИ «Перспектива», 2000.
5. Таранченко О. М. Инклюзивна освіта: освіта дітей з особливими потребами / О. М. Таранченко, С. В. Литовченко // Позашкільня. Шкільний світ. – 2008 – № 3 (015). – С. 15–25.

УДК 373.2

О. Т. ПИСАРЧУК

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРЕДМЕТНО-РОЗВИВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ДОШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Охарактеризовано зміст основних понять дослідження: «освітнє середовище», «предметне середовище», «освітньо-розвивальне середовище», «предметно-розвивальне середовище». Конкретизовано основні вимоги принципів (активності; стабільності-динамічності; дистанції та позиції при взаємодії; комплектації і гнучкого зонування; емоціогенності; відкритості-закритості; врахування вікових і статевих особливостей) і функцій формування предметно-розвивального середовища дошкільного навчального закладу. Виокремлено основні елементи предметно-розвивального середовища: навчально-методичний; оздоровлювальний лікувально-профілактичний; комплекс забезпечення життєдіяльності. Визначено дидактико-психологічні можливості предметно-розвивального середовища в розвитку дитини, її психічних процесів і пізнавальної самостійності.

Ключові слова: освітньо-розвивальне середовище; предметно-розвивальне середовище, дошкільний навчальний заклад; функції і принципи формування предметно-розвивального середовища.

О. Т. ПИСАРЧУК

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ПРЕДМЕТНО-РАЗВИВАЮЩЕЙ СРЕДЫ ДОШКОЛЬНОГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ

Охарактеризовано содержание основных понятий исследования: «образовательная среда», «предметная среда», «образовательно-развивающая среда», «предметно-развивающая среда». Конкретизировано основные требования принципов (активности; стабильности-динамичности; дистанции и позиции при взаимодействии; комплектации и гибкого зонирования; эмоциогенности; открытости-закрытости, учет возрастных и половых особенностей) и функций формирования

предметно-развивающей среды дошкольного учебного заведения. Выделены основные элементы предметно-развивающей среды: учебно-методический; оздоровительный лечебно-профилактический, комплекс обеспечения жизнедеятельности. Определены дидактико-психологические возможности предметно-развивающей среды в развитии ребенка, его психических процессов, и познавательной самостоятельности.

Ключевые слова: образовательно-развивающая среда, предметно-развивающая среда, дошкольное учебное заведение, функции и принципы формирования предметно-развивающей среды.

O. T. PYSARCHUK

PECULIARITIES OF FORMATION OF OBJECTIVE AND DEVELOPMENTAL ENVIRONMENT OF A PRESCHOOL

The meaning of main concepts of the research ("educational environment", "objective environment", "educational and developmental environment", "objective and developmental environment") has been analyzed in this article. The paper specifies major requirements of the principles (activity, stability and dynamics, distance and position during interaction, configuration and flexible zoning, emotiogenicity, openness and closeness, taking into account age and sex peculiarities), and functions of forming objective and developmental environment of a preschool educational establishment. The main elements and components of objective and developmental environment (educational and methodical component, health improving and life support complex) have been singled out. The didactic and psychological resources of objective and developmental environment for children's development, their mental processes and cognitive self-sufficiency have been determined.

Keywords: educational and developmental environment; objective and developmental environment, preschool; functions and principles of the formation of objective and developmental environment.

Практичне вирішення завдань сучасної дошкільної освіти потребує ґрунтовної психолого-педагогічної основи для організації освітнього процесу та створення освітньо-розвивального середовища, що є важливим напрямком реформи дошкільної освіти.

Науково-психологічні умови організації освітньо-розвивального середовища як невід'ємної частини дошкільної освіти досліджувались в працях Л. Виготського, Д. Ельконіна, О. Запорожця, А. Леонтьєва, С. Рубінштейна та інших вчених. У цьому напрямку працювали і працюють Л. Венгер, О. Дяченко, М. Поддяков, Ф. Сохін. Психологічні дослідження доповнювалися з аналогічними пошуками в галузі педагогічної теорії (В. Петровський, Л. Стрілецька). У психолого-педагогічній літературі значна увага приділяється вивченню особливостей середовища предметного, ігрового, творчого (М. Басов, П. Блонський, Д. Узнадзе та ін.). Ці дослідники доводять, що середовище – це оточуючі соціально-побутові, суспільні, матеріальні та духовні умови існування дитини.

У дослідженнях учених середовище з позиції психології характеризується як умова, процес і результат саморозвитку особистості; з позиції теорії педагогіки – як умова життєдіяльності дитини, формування її ставлення до базових цінностей, засвоєння соціального досвіду, розвитку життєво необхідних їх особистісних якостей.

Мета статті – на основі аналізу наукової літератури і практики роботи дошкільних навчальних закладів (ДНЗ) визначити дидактико-психологічні можливості предметно-розвивального середовища, його функції та принципи формування.

Соціальний досвід і нові відомості про навколишній світ дитина отримує від інших людей, насамперед дорослих (педагогів і батьків) у безпосередньому спілкуванні з ними. Іншим джерелом знань, соціального досвіду і розвитку дитини є середовище її перебування. Тому дуже важливо, щоб це середовище стало розвивальним.

Розвивальне середовище створює сприятливі умови для навчання дитини в процесі її самостійної діяльності: дитина освоює властивості та ознаки предметів (колір, форма, фактура тощо), опановує просторовими відносинами, досягає соціальні відносини між людьми, дізнається про людину, тваринний і рослинний світ, пори року й ін. Крім цього, таке середовище дає змогу опановувати світом звуків, прилучатися до музичної культури, розвиватися фізично, пізнавати особливості власного організму, експериментувати з кольором, формою, створювати продукти власної творчості, набувати корисних соціальних навичок. Інакше кажучи, середовище розвитку дитини, що забезпечує різні види її активності (розумової, ігрової, фізичної та ін.), стає основою для самостійної діяльності, умовою

своєрідної форми самоосвіти дитини, розвитку допитливості і творчої уяви, розумових художніх здібностей, комунікативних навичок (навичок спілкування).

Проаналізуємо зміст основних понять дослідження.

Реальна дійсність, в умовах якої відбувається розвиток людини, називається середовищем. Середовище розвитку дитини – це простір її життєдіяльності. Це ті умови, в яких протікає її життя в дошкільному навчальному закладі.

Існують різні підходи до визначення освітньо-розвивального середовища і його видів.

У методичних рекомендаціях С. Новосолової [8, с. 9] пропонуються такі визначення основних понять, що розкривають сутність цього середовища.

Середовище (освітнє) – це єдність соціальних і предметних засобів забезпечення різноманітної діяльності дитини.

Розвивальне середовище – це єдність соціальних і природних чинників, які можуть впливати прямо чи опосередковано, миттєво чи довготривало на життя дитини [9, с. 682].

Освітньо-розвивальне – це комплекс психолого-педагогічних, матеріально-технічних, санітарно-гігієнічних, ергономічних, естетичних умов, що забезпечують організацію життя дітей у ДНЗ.

Середовище (предметне) – система предметних середовищ, насичених посібниками, іграшками, обладнанням і матеріалами для організації самостійної творчої діяльності дітей.

В. Ясвін визначає освітнє середовище як систему впливів і умов формування особистості за заданим зразком, а також можливостей для її розвитку, що містяться в соціальному і предметно-просторовому оточенні. Розвивальне освітнє середовище – це таке середовище, яке здатне забезпечувати комплекс можливостей для саморозвитку всіх суб'єктів освітнього процесу [16, с. 216].

Предметно-розвивальне середовище – це сукупність природних і соціально-культурних предметних засобів найближчого і перспективного розвитку дитини, становлення її творчих здібностей, що забезпечують різноманітність діяльності. Воно має релаксуючий вплив на особистість дитини [9, с. 23].

Однією з перших звернула увагу на проблему організації розвивального середовища М. Монтесорі, яка найважливішою передумовою розкриття дитиною внутрішнього потенціалу вважала вільну самостійну діяльність у створеному педагогом просторово-предметному середовищі [7, с. 138]. Тому, на її думку, завдання педагога полягає насамперед у наданні дитині засобів саморозвитку й ознайомленні її з правилами користування ними. Збагачене середовище передбачає єдність соціальних і природних засобів забезпечення повноцінної життєдіяльності дитини. Сюди належать: архітектурно-ландшафтні та природничо-екологічні об'єкти; художні студії; ігрові та спортивні майданчики; конструктори; тематичні набори іграшок, посібників; аудіовізуальні та інформаційні засоби виховання і навчання.

В нашому дослідженні предметно-розвивальне середовище визначається як система матеріальних об'єктів діяльності дитини, що володіє дидактико-психологічними можливостями для виховання дитини, функціонально-моделюючим змістом її духовного та фізичного розвитку.

Враховуючи повноцінність освіти і виховання, розвивальне середовище в ДНЗ повинно створювати умови для:

- пізнавального розвитку дитини (створення умов для її пізнавальної діяльності; можливостей для експериментування, систематичних спостережень за об'єктами живої і неживої природи; посилення інтересу до явищ природи, до пошуку відповідей на цікаві для дитини запитання і постановки нових запитань);
- естетичного розвитку дитини (розвиток уміння бачити красу навколишнього природного світу, різноманітність його фарб і форм, віддавати перевагу об'єктам природи перед штучними об'єктами);
- оздоровлення дитини (використання екологічно безпечних матеріалів для оформлення інтер'єрів, іграшок; озеленення території; створення умов для екскурсій, занять на свіжому повітрі);
- формування моральних якостей дитини (створення умов для щоденного спостереження за живими об'єктами і спілкування з ними; формування бажання і вміння берегти навколишній світ природи; виховання почуття відповідальності за стан довкілля, емоційного ставлення до природних об'єктів);

- формування екологічно грамотної поведінки (розвиток навичок раціонального природокористування та догляду за рослинами) [6, с. 57].

Таким чином, предметно-розвивальне середовище в ДНЗ має сприяти реалізації всіх компонентів освіти та виховання дітей: пізнавального, морально-ціннісного і діяльнісного.

У працях В. Давидова та Л. Переверзева [4], В. Петровського [10], М. Бубера [11] та інших науковців визначені основні вимоги до середовища, що забезпечує всебічний розвиток дитини. Ці вимоги конкретизовані і доповнені в дослідженнях Г. Ковальова та Ю. Абрамової [11]:

- середовище повинно складатися з різних елементів, необхідних для оптимізації всіх видів діяльності (в т.ч. фізичних, інтелектуальних та емоційно-вольових компонентів діяльності);
- середовище повинно бути достатньо зручним, що дає змогу дитині переходити від одного виду діяльності до іншого;
- середовище повинно бути гнучким і керованим з боку як дитини, так і вихователя.

Предметно-розвивальне середовище створює сприятливі умови для навчання дитини в процесі її самостійної діяльності.

Важливим компонентом розвивального простору, сприятливого для виникнення та розвитку самостійної дитячої діяльності, варто вважати соціальне оточення, наявне коло спілкування з дітьми та дорослими. Центральною фігурою освітнього процесу є дитина – мовленнєва особистість. У роботі з дошкільниками необхідно забезпечити постійний пошук і використання природовідповідних компонентів середовища, що сприяли би повноцінному становленню мовленнєвої особистості. Основою розвивального середовища для цього процесу є забезпечення атмосфери, в якій дитині надавалося би право на мовленнєву активність, довіру, помилку та доброзичливе ставлення.

Першим і найважливішим компонентом успішного процесу виховання і розвитку є насичення мовленнєвого середовища, в якому постійно чи тимчасово перебуває малюк, зразками рідної мови. Дитина може розвиватися як представник людства і як його рівноправний член лише під впливом спілкування між людьми, котрі її оточують. На зміст і форму діяльності дошкільників позитивний вплив мають довірливі відносини особисті контакти з дорослими, оскільки так поступово закладаються головні якості особистості (самостійність, відповідальність, справедливість, креативність, розсудливість, гуманізм й ін., що потрібні дитині у її самовиявленні і самореалізації в її житті.

Навчання, виховання, розвиток дитини повинні здійснюватися в атмосфері захищеності, психологічного комфорту. Це означає, що оточення дитини має бути безпечним як щодо гігієни, умов життєдіяльності загалом, так і в морально-психологічному аспекті. Передусім навколишнє середовище повинно відповідати структурі когнітивної (пізнавальної) сфери дитини, передбачати можливості вільного розвитку ігрової та інших форм її діяльності.

Неодмінною умовою формування предметно-розвивального середовища в ДНЗ є опора на особистісно зорієнтовану модель взаємодії між учасниками освітнього процесу. Ця умова дотримується через реалізацію принципів формування предметно-розвивального середовища та функцій.

У концепції В. Петровського розкрито і науково обґрунтовано принципи формування предметно-розвивального середовища відповідно до особистісно-зорієнтованої моделі освіти дошкільників [10, с. 58]. Зупинимося на їхньому аналізі.

Принцип дистанції, позиції при взаємодії регулює відносини між дорослим і дитиною в освітньому процесі. Комфортне спілкування можливо, на думку автора, за наявності в групових приміщеннях різновеликих меблів. «Їхня висота має бути такою, щоб не тільки вихователь без утруднень міг «спуститися», наблизитися до позиції дитини, й дитина могла «піднятися» до позиції вихователя, а іноді і подивитися на нього зверху» [10, с. 61].

Принцип активності передбачає реалізацію потреби кожної дитини й дорослого, з одного боку, в побудові свого власного предметного оточення, а з іншого – своєї особистості і здорового тіла.

Принцип стабільності–динамічності. «У процесі проектування розвивального середовища необхідно враховувати той факт, що визначити життєве середовище дитини неможливо. Вона не «перебуває» в середовищі, а долає його, «переростає» його, постійно змінюється, стає іншою кожної наступної хвилини. А, отже, змінюється для неї і все оточення», – вказує науковець

[10, с. 64]. І все ж таки, щоб дитина відчувала себе комфортно, необхідно надати їй можливість самій змінювати і створювати навколишнє середовище, відповідно до своїх смаків і настрою. Життєвий світ дитини не може бути створений іншим. Кожна дитина творить його з власного досвіду, намірів. Головна функція вихователя ДНЗ – допомогти дитині навчитися зберігати свій життєвий світ, оскільки дитина і світ повинні бути разом [12, с. 88].

На практиці реалізація цього принципу не завжди продуктивна. Гасло «Орієнтуватися на дитину» часто залишається закликком, а не керівництвом до дії [5, с. 18]. Причина цього, на нашу думку, полягає в орієнтації вихователів на дисциплінарну модель виховання. Перегляд власних педагогічних позицій іде дуже складно, тому робота щодо підготовки вихователів ДНЗ залишається важливою і серйозною проблемою.

Принцип комплексності і гнучкого зонування передбачає надання можливості дітям займатися відповідно до своїх бажань і потреб одночасно різними видами діяльності, не заважаючи одне одному: фізкультурою, музикою, малюванням, конструюванням, математичними іграми тощо.

Під час реалізації цього принципу можливі деякі суперечності: з одного боку, необхідність простору для прояву вільної активності дітей, а з другого – обмеженість приміщень дитячого садочка. Керуючись названим принципом, у ДНЗ мають бути створені функціональні приміщення для занять фізкультурою, музичною, театральною діяльністю, експериментуванням, творчі лабораторії, майстерні, «кабінети» з книгами, іграми, слайдами тощо.

Принцип емоційності середовища, індивідуальної комфортності й емоційного благополуччя кожної дитини. Його реалізація передбачає організацію середовища так, щоб воно спонукало дітей до взаємодії з різними елементами, підвищуючи функціональну активність дитини. Оточення повинно давати дітям різноманітні і змінні враження. Враховуючи потребу дітей в рухах, дорослим необхідно це передбачити. Проте середовище має не тільки спонукати рухову активність, але й мати властивості «гасити», гальмувати її, коли це необхідно.

Принцип поєднання звичних і неординарних елементів в естетичній організації середовища передбачає такий підхід до оформлення інтер'єру приміщень, в якому використовувалися б як репродукції класичних творів, так і сучасні твори, що спонукають дітей до роздумів, фантазування. Доцільно оформити, зокрема, кімнату «Чарівні фарби» з оптичним зміщенням кольорового освітлення під час зміни світлофільтрів. Такий калейдоскоп дає змогу створювати динаміку кольорового сприймання предметно-розвивального середовища, його зміни відповідно до програми розвитку відчуття кольору, культури кольоросприйняття навколишнього.

Принцип відкритості-закритості передбачає функціонування середовища як відкритої системи, здатної до зміни, корегування і, найголовніше, до розвитку.

Принцип врахування статевих і вікових відмінностей дітей. Побудова середовища з урахуванням статевих відмінностей передбачає надання можливості дівчаткам і хлопчикам виявляти свої схильності і здібності відповідно до прийнятих у суспільстві еталонів жіночності і чоловічності.

Реалізація зазначених принципів у процесі побудови предметно-розвивального середовища дає змогу забезпечити максимальний психологічний комфорт кожній дитині, створити можливості для реалізації її права на вільний вибір виду діяльності, ступеня участі в ній, способів її здійснення і взаємодії з тими, хто оточує. Водночас це середовище дає можливість вихователю вирішувати конкретні освітні завдання, залучаючи дітей до процесу пізнання та засвоєння вмінь і навичок, розвиваючи допитливість, творчість, комунікативні здібності.

Отже, представлені позиції, на нашу думку, основою для розробки й теорії формування освітньо-розвивального середовища в умовах ДНЗ.

Як компонент освітньо-розвивального середовища предметно-розвивальне середовище ДНЗ має дидактико-психологічні можливості щодо організації самопізнавальної діяльності дитини і значного її збагачення. Формування умов для розвитку в дитини уявлень про себе ми вбачаємо в конструюванні моделі педагогічного простору дитячого садка, що забезпечує на різних етапах розвитку дитини формування в неї першого досвіду самопізнання. Навіть, якщо не ставити мету – формування розвивального середовища, дитина все одно буде розвиватися [12, с. 126]. Відмінність лише в тому, що в дитини, яка має під руками більше стимульного матеріалу, розвиток йтиме більш динамічно і різнобічно. Тому створення для дитини

предметно-розвивального середовища, забезпечить активізацію процесів її творчого та інтелектуального розвитку, а отже, процесів самопізнання й самооцінки.

Особливості розвитку дитини-дошкільника свідчать про те, що засобом її освіти є все довкілля. Предметно-розвивальне середовище охоплює все, що доступно безпосередньому сприйняттю і використанню в практичній діяльності. У табл. 1 представлені принципи і функції предметно-розвивального середовища ДНЗ.

Основними елементами предметно-розвивального середовища є:

- архітектурно-ландшафтні та природно-екологічні об'єкти;
- ігрові та спортивні майданчики та їхнє оснащення;
- великогабаритні та співмасштабні зросту дитини конструктори (модулі);
- тематичні набори іграшок, посібників;
- аудіовізуальні та інформаційні засоби навчання.

Таблиця 1

Принципи і функції предметно-розвивального середовища ДНЗ

Принципи	Функції
1	2
Дистанції, позиції при взаємодії	Формування умов для довірливого спілкування: дорослий – дитина, дитина – дитина. Можливість вибору дистанції взаємодії з урахуванням своїх уявлень. Підтримка візуального зв'язку: дорослий – дитина.
Активності	Включення всіх приміщень у діяльне середовище. Надання можливості вільно й самостійно моделювати середовище, діяти в ньому. Створення умови для прояву і розвитку активності в дитини і в дорослого (спортивні комплекси, «стіна творчості», кольорово-звуковий дизайн).
Стабільності і динамічності	Динамічність, що дає змогу, з одного боку, змінювати середовище, що оточує дитину, її саму або дорослого, під час використання мобільних елементів устаткування зі змінними габаритами, а з іншого – стійкість, стабільність, що виявляються в постійності складу групи дітей, надійності і захищеності дитини від небажаних вторгнень навколишнього світу, що можливо за наявності в дитини індивідуального простору.
Комплектації і гнучкого зонування	Використання устаткування, що трансформується для забезпечення непоєднання сфер активності (або, навпаки, поєднання). У ДНЗ мають бути приміщення: фізкультурні, музичні, театральні, лабораторії, «кабінети» (з книгами, відеоматеріалами), «творчі» майстерні, «виробничі майстерні» тощо; аранжування з природних і штучних матеріалів, що використовуються для прикраси одягу, житла, побуту з урахуванням специфіки регіону.
Емоціогенності, індивідуальної комфортності й емоційного благополуччя кожної дитини і дорослого	Надання «особистісного простору», можливості усамітнитися, зайнятися улюбленою справою. Використання стимулів особистісного розвитку, чинників психічного і фізичного оздоровлення. Наявність іграшки-символу, стимулів, що будять активність дітей або мають властивості гальмувати рухову активність, коли це необхідне.

1	2
Поєднання звичних і неординарних елементів в естетично організованому середовищі	Використання своєрідної мови мистецтва: ліній, образів, фарб тощо, ефектних видовищ: світлових, кольорових, музичних. Насичення життя дитини справжніми творами мистецтва, а також простими, але талановитими етюдами, скульптурами, що дають дитині уявлення про різні культури і національності. Забезпечення потреб і інтересів, що відображають національну своєрідність культури, традицій, сприяють значному підвищенню рівня якості дошкільної освіти; залучення до загальнокультурних і національно-значущих умов, формування загальної базової культури.
Відкритості закритості	Взаємодія і зв'язок з природою. Введення елементів культури своєї країни, краю. Надання можливості батькам брати участь в організації середовища. Врахування особливостей, інтересів, схильностей дошкільників, що дає змогу індивідуалізувати освітній процес у ДНЗ; відкритість свого «Я»; право на захист від будь-яких втручань у внутрішній світ дитини без її бажання. Надання можливості дитині виражати своє «Я». Виключення всього, що порушує права дитини.
Врахування статевих і вікових відмінностей	Орієнтація на зону найближчого розвитку дитини. Забезпечення повної або часткової ізоляції дівчаток і хлопчиків у спальні, душовій, туалетній кімнатах. Забезпечення дівчаток і хлопчиків рівноцінними за значенням іграшками, інформацією. Вибір оптимальної дистанції і позиції в спілкуванні дітей, надання можливості виявляти свої схильності відповідно до прийнятих у суспільстві еталонів жіночності і чоло вічності.

Отже, предметно-розвивальне середовище – це сукупність умов, що забезпечують різнобічний розвиток дітей; система матеріальних об'єктів їхньої діяльності. Створення у ДНЗ повноцінного предметно-розвивального середовища та забезпечення відповідної позиції вихователя в організації діяльності дітей є провідним засобом реалізації завдань сучасного реформування освіти.

Предметно-розвивальне середовище, незалежно від специфіки ДНЗ, повинно відповідати певним вимогам (за дослідженнями С. Новосолової) [8, с. 27]:

- системність;
- врахування специфіки вікових етапів розвитку дитини, тобто специфіки як провідної діяльності (спілкування, предметної діяльності, гри), так і іншої, що виникає і розвиваються до старшого дошкільного віку, тобто забезпечувати перехід дитини до наступного етапу розвитку, створення «зони найближчого розвитку»;
- можливість взаємодії дітей між собою і з дорослими, що сприяє формуванню в них навичок колективної роботи;
- можливість дитини жити у 3-вимірному предметному просторі: співмірному діям її рук («око – рука»), її зростанню в предметному світі дорослих.

З урахуванням різних умов роботи ДНЗ педагоги-вихователі можуть організувати варіативне предметно-розвивальне середовище. Важливу роль у цьому відіграє його організація для кожного дошкільного віку, що має свою специфіку розвитку.

У результаті проведених досліджень було виявлено п'ять критеріїв організації предметно-розвивального середовища, значущих для зростання пізнавальної активності дитини. До них належать:

- відповідність середовища фізичним особливостям і потребам дітей;
- відповідність вільного простору кількості дітей;

- обмеження кількості дітей;
- наявність індивідуального простору;
- передбачена програма;
- можливості для дослідницької діяльності.

Згідно з наведеною класифікацією показників особливої ролі у цій ситуації набувають матеріали, що характеризуються автодидактизмом. За своїми особливостями й характерними ознаками вони є хорошим прикладом технологій, які забезпечують оперативний зворотний зв'язок, оскільки робота з подібними матеріалами може здійснюватися і без допомоги вихователя, внаслідок чого дитина звикає діяти самостійно.

До предметно-розвивального середовища ДНЗ належить: навчально-методичний комплекс; комплекс забезпечення життєдіяльності; оздоровлювальний лікувально-профілактичний комплекс.[6, с. 128]

Охарактеризуємо окремі складові цього середовища (табл. 2).

Таблиця 2

Складові предметно-розвивального середовища ДНЗ

Навчально-методичний комплекс	Кабінет завідувача; методичний кабінет; кабінет психолога; кабінет учителя-дефектолога; музична зала з набором інструментів і аудіоапаратури; кабінет музичного керівника; театральна зала; відеозала з набором освітніх відеокaset; кімната казки; комп'ютерно-ігровий комплекс (додаткова освітня послуга); кабінет вивчення іноземної мови; театральна вітальня з набором костюмів; майданчик «Правила руху»; кабінет вивчення української мови; художня галерея; етнографічний музей; куточки для батьків; виставковий салон; експериментальна грядка; розарій; екологічна кімната; екологічна стежина; зимовий сад із колекцією рослин різних кліматичних зон; екологічна міні-лабораторія; живий куточок тощо.
Комплекс забезпечення життєдіяльності	Харчовий блок; кабінет завгоспа; пральний комплекс; електрощитові; кабінет кастелянші; підсобні приміщення; гігієнічна кімната; внутрішній дворик.
Оздоровлювальний лікувально-профілактичний комплекс	Кабінет медсестри; ізолятор; процедурний кабінет; фітобар; масажний куточок; спортивно-тренажерна зала; басейн з душем і сауною; домашні міні-стадіони в групах; спортивний майданчик; ігрові майданчики в будівлі; бігова доріжка; «сенсорна кімната»; куточки усамітнення в коридорах.

Предметно-розвивальне середовище повинно забезпечувати розвиток творчих компонентів мислення дітей, давати їм можливість вільно маніпулювати об'єктами, конструювати різні моделі бачення світу, вирішувати творчі завдання. Однією з невідмінних умов впливу середовища на розвиток дитини є участь дорослого. Він може стимулювати пізнавальну діяльність дітей, підтримуючи інтерес, забезпечуючи матеріалами для експериментування, іграми, іграшками, відповідаючи на численні запитання або пропонуючи нові сфери діяльності.

У зв'язку з цим пріоритетним завданням є підвищення освітніх ресурсів предметно-розвивального середовища ДНЗ і створення умов для самоосвітньої практики дітей у системі

проблемно-пошукової діяльності, творчості й дитячого експериментування як матеріальними, так і з соціальними об'єктами.

Таким чином, предметно-розвивальне середовище є важливим системо-твірним компонентом освітньо-розвивального середовища дошкільного навчального закладу. Для його формування необхідно дотримуватися вимог специфічних принципів: активності; стабільності-динамічності; дистанції та позиції при взаємодії; комплектації і гнучкого зонування; емоціогенності; відкритості-закритості; врахування вікових і статевих особливостей. ПРС має значні дидактико-психологічні ресурси для організації самопізнавальної діяльності дитини, створює можливості для реалізації її права на вільний вибір виду діяльності, способів її здійснення і взаємодії з тими, хто її оточує.

Перспективи подальших досліджень полягає у визначенні технологій підготовки майбутніх вихователів ДНЗ до формування предметно-розвивального середовища як компонента освітньо-розвивального середовища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні // Дошкільне виховання. – 1999. – №1. – С. 6–38.
2. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / наук. кер. О. Л. Кононко. – К.: Світлич, 2008. – 430 с.
3. Береснева З. И. Организация образовательного пространства и развивающей среды в ДООУ / З. И. Береснева // Управление дошкольным образовательным учреждением. – 2006. – № 6. – С. 60–70.
4. Корендо Р. Предметне розвивальне середовище як чинник всебічного розвитку дитини / Р. Корендо, С. Бабіч // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2011. – № 9. – С. 44–50.
5. Корепанова М. В. Теория и практика становления и развития образа Я дошкольника: монографія / М. В. Корепанова. – Волгоград: Перемена, 2001. – 149 с.
6. Крутій К. Освітній простір дошкільного навчального закладу. Ч. 1: Концепції, проектування технології створення / К. Крутій. – Запоріжжя: ЛПКС, 2009. – 320 с.
7. Монтессори М. Дом ребёнка: метод научной педагогики / М. Монтессори. – М.: Задруга, 1913. – 339 с.
8. Новосёлова С. Л. Развивающая предметная среда: методические рекомендации по проектированию вариативных дизайн-проектов развивающей предметной среды в детских садах и учебно-воспитательных комплексах / С. Л. Новосёлова. – М.: Центр инноваций в педагогике, 1995. – 59 с.
9. Педагогика: большая современная энциклопедия / сост. Е. С. Рапацевич. – М.: Современное слово, 2005. – 720 с.
10. Петровский В. А. Построение развивающей среды в дошкольном учреждении / В. А. Петровский, Л. М. Кларина, Л. А. Смывина, Л. П. Стрелкова // Дошкольное образование в России / под ред. Р. Б. Стеркиной. – М.: Изд-во АСТ, 1996. – С. 57–90.
11. Резніченко І. Створення розвивального простору у групових приміщеннях дошкільного закладу / І. Резніченко // Практика управління дошкільним закладом. – 2011. – № 1. – С. 27–40.
12. Снайдер Р. Ребенок как личность: становление культуры справедливости и воспитание совести / Р. Снайдер, М. Снайдер, Р.Снайдер. – М.: Смысл; СПб.: Гармония, 1994. – 237 с.
13. Сорина А. К. Проектирование образовательной среды дошкольного образовательного учреждения: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / А. К. Сорина. – СПб., 2005. – 16 с.
14. Филиппова (Нестерова) И. В. «Игрушечное хозяйство» для детей от 2 до 3 лет / И. В. Филиппова (Нестерова) // Мама и Малыш. – 2007. – № 5. – С. 22–23.
15. Шаховская Н. Н. Образовательная среда Д: условия повышения качества дошкольного образования / Н. Н. Шаховская // Управление дошкольным образовательным учреждением. – 2006. – № 2. – С. 9–17.
16. Ясвин В. А. Образовательная среда: от моделирования к проектированию / В. А. Ясвин. – М.: Смысл, 2001. – 366 с.